

POČÁTKY MORAVSKÉ PSYCHIATRIE III.

MUDr. Emanuel Doněk, MUDr. Jana Doňková

Psychiatrická léčebna Kroměříž

Psychiat. pro Praxi; 2006; 4: 198

Ústavnictví představuje zajímavou kapitolu v dějinách evropské psychiatrie. V habsburské monarchii začíná roku 1784, kdy byl výnosem císaře Josefa II. ve Vídni v rámci Všeobecné nemocnice otevřen samostatný specializovaný ústav pro duševně nemocné. Do historie vstoupil pod názvem Narrenturm – věž bláznů – a Wyklicky (11) uvádí, že byl prvním takovým zařízením v Evropě.

Morava si na samostatný ústav pro léčbu duševně nemocných musela počkat téměř osmdesát let. Teprve roku 1856 pověřil Moravský zemský výbor dr. J. I. Čermáka spoluprací na projektu budoucího ústavu v Brně-Černovicích a ještě před dokončením stavby jej jmenoval jeho prvním ředitelem.

Moravský zemský ústav pro choromyslné v Brně-Černovicích se 336 lůžky byl otevřen 1. listopadu 1863. Jeho prvními klienty se stali pacienti přeložení z psychiatrického primariátu Zemské nemocnice v Brně. V následujících letech byli přijímáni nemocní nejen z celé Moravy, ale i z části Slezska. Krátce po otevření byl černovický ústav přeplněn. Následovalo dalších třicet let nejrůznějších adaptací všech brněnských zařízení, které měly jediný cíl: získat co možná nejvíce dalších lůžek pro duševně nemocné (2, 3, 5, 7, 9).

Přesto, že se zabýváme historií moravských ústavů pro duševně nemocné, musíme se stručně zmínit i o sousedním Slezsku.

První písemné zmínky o ústavním ošetřování duševně nemocných ve Slezsku pocházejí z roku 1841, kdy byly v opavské Heidrichově nemocnici nahrazeny staré kobky pro choromyslné novou budovou. Její neustálá přeplněnost a nevhodné umístění na nádvoří nemocnice byly jedním z důvodů, proč Slezský zemský sněm hledal náhradní řešení. Druhým důvodem byla skutečnost, že se Slezsko finančně nepodílelo na budování černovického ústavu a počet duševně nemocných přijímaných na Moravě rok od roku nezadržitelně klesal (1, 4).

Přechodným řešením tíživé situace byla adaptace Starého zámku v Městě Albrechticích na ústav pro choromyslné v roce 1873. Toto detenční zařízení pro nebezpečné pacienty plnilo svoji funkci celých šestnáct let. Opakované zvyšování počtu lůžek nestačilo vyřešit péči o duševně nemocné, proto se Slezský zemský sněm na doporučení odborníků rozhodl pro vybudování nového ústavu v Opavě (1, 4).

Roku 1889 byl dokončen Slezský zemský ústav pro choromyslné v Opavě s 200 lůžky. Mezi prvními byli přijati nemocní z právě rušeného albrechtického

ho ústavu. Krátce po nich následovali jejich krajané z přeplněných brněnských zařízení, která si tímto způsobem řešila své problémy (1, 2, 4, 5).

Bylo jich skutečně hodně. Po řadě anket, návrhů a dobrozdání předních rakouských i českých odborníků dospěl konečně Moravský zemský sněm k závěru, že východiskem z neutěšené situace v péči o duševně nemocné bude vybudování nového ústavu. Do té doby je však nezbytné pokračovat ve zvyšování počtu lůžek ve všech brněnských zařízeních. Při výběru vhodného místa pro nový ústav na severovýchodní Moravě se již vycházelo z požadavků, které později zveřejnil Kolb (6): „...Poloha ústavu má být volena poblíž menšího města z ohledů praktických i z ohledu na potřeby funkcionářů ústavu, s dobrou komunikací, terénem, pitnou a užitkovou vodou, zdravým okolím...“ Z řady měst, která zaslala své návrhy, do užšího výběru postoupily Hranice, Olomouc, Příbor a Velké Meziříčí. Různé nedostatky v návrzích, vysoká cena pozemků a konečně i obavy ze záplav řekou Moravou vedly k přijetí dodatečné nabídky města Šternberka (2, 9, 10).

Dne 1. ledna 1893 byl otevřen Moravský zemský ústav pro choromyslné ve Šternberku se 450 lůžky. Již v předcházejícím roce bylo do rozestavěného ústavu převezeno z Brna celkem 350 nemocných, což umožnilo zrušit nevyhovující filiálku v brněnské nemocnici Milosrdných bratří. Brzy po svém otevření byl „...šternberský ústav, jehož rozsáhlost budila ve veřejnosti dojem nevyčerpatelnosti...“ (7), přeplněn a hrozilo nebezpečí, že se bude opakovat situace z předcházejících let. Stále zřetelněji se rýsovala nutnost radikálního řešení (2, 9, 10).

Moravský zemský výbor postupně zamítl návrhy na adaptaci staré Zemské nemocnice v Olomouci, robotárny v Šumperku a zámku v Dřevohosticích. Na doporučení ředitelů byl v obou ústavech přístavbami zvý-

šen počet volných lůžek, ale to bylo jen krátkodobé řešení. Proto se roku 1902 rozhodl Moravský zemský výbor urychleně adaptovat zrušenou donucovací pracovnu v Jihlavě na Zemský filiální ústav pro choromyslné. Přestavba pod odborným dohledem ředitele černovického ústavu dr. A. Hellwiga proběhla tak rychle, že mohla filiálka dne 24. května 1902 zahájit provoz.

Moravský zemský filiální ústav v Jihlavě se 320 lůžky v prvním roce přijímal chronické nemocné z obou moravských ústavů, v dalších letech již jen z černovického. Roku 1904 byl jihlavský ústav prohlášen za samostatný, ústavu však nebyla stanovená vlastní spádová oblast, a tak pokračovaly i nadále převozy nemocných z Brna (2, 8, 9).

Pro poslední ústav vybudovaný v době rakousko-uherské monarchie byla vybrána oblast jihovýchodní Moravy. Z řady návrhů vyšla vítězná nabídka Kroměříže a roku 1905 byla zahájena stavba. Její původní projekt byl však několikrát přepracován a počet lůžek postupně zvyšován až na 1 110. Již v následujícím roce začali být do rozestavěného ústavu bez jakéhokoliv technického zázemí převáženi nemocní z Brna a ze Šternberka. V červenci 1909 byl Moravský zemský léčebný ústav císaře Františka Josefa I. v Kroměříži dokončen (2, 9).

Roku 1909 byl dokončen základ sítě moravských psychiatrických zařízení, který trvá dosud. Díky své nezastupitelnosti a vhodně zvolené poloze míst, rovnoměrně pokrývajících celou Moravu, přečkaly všechny ústavy až do současnosti. Svědčí to o moudrosti a prozíravosti všech, kteří stáli u jejich zrodu.

Konec

MUDr. Emanuel Doněk

Psychiatrická léčebna Kroměříž

Havlíčкова ul. 3887, 767 01 Kroměříž

e-mail: donek@plkm.cz

Literatura

1. Bákala J, Habrmanová M. Přehled vývoje Psychiatrické léčebny v Opavě. In.: Kolektiv autorů: 100 let Psychiatrické léčebny v Opavě 1889–1989. KÚNZ Opava, bez udání roku vydání, s. 11–18.
2. Hádlík J. Poznámky k vývoji péče o duševně nemocné na území Moravy a Slezska. In.: Sborník přednášek přednesených u příležitosti oslav 100. výročí Psychiatrické léčebny v Brně. Brno 1963, s. 13–50.
3. Hádlík J. Význam Josefa Čermáka v rozvoji péče o duševně nemocné na Moravě. Čs. Psych. LXI., 1965, č. 4, s. 272–279.
4. Hřebíček S. 90 let psychiatrické léčebny v Opavě. In.: 90 let Psychiatrické léčebny v Opavě, Opava 1979, s. 5–21.
5. Kneidl C. Péče o choromyslné na Moravě. Dle zprávy dr. Hellwiga, ředitele brněnského ústavu. ČLČ XLII, 1903, č. 51, s. 1307–1309.
6. Kolb H. Sammelatlas für den Bau von Irrenanstalten, český překlad Haškovec L., Revue v neurol., psych. I., 1904, s. 44–47, 119–121.
7. Matoušek J. Vzárust choromyslných na Moravě a jeho příčiny. Revue v neurol., psychiat. roč. III, 1906, s. 80–81, 131–134, 198–201.
8. Metelka A. Z historie jihlavského ústavu. Rukopis.
9. Návrh V. Vývoj choromyslnictví na Moravě a nový Zemský léčebný ústav císaře Františka Josefa I. v Kroměříži. Praha 1908, 59 s.
10. Skula E. K dějinám psychiatrické léčebny ve Šternberku. In.: Puzskailer L, Skula E. Z dějin a současnosti psychiatrické léčebny ve Šternberku. Olomouc 1983, s. 8–23.
11. Wyklicky H. Zur Geschichte der Psychiatrie in Österreich. In: Kolektiv: Zur Geschichte der Psychiatrie in Wien. Wien 1997, 111 s.